

TURAN, Ali

1906). *Hayat ve Füyûzât*'la diğer Azerbaycan gazetelerinde yazdığı makaleler arasında özellikle "Türkler Kimdir ve Kimlerden İbarettir?" (*Hayat*, 1905, 8 tefrika) ve *Siyâset-i Fûrûset* (*İrşâd, Terakkî ve Hakikat* gazetelerinde tefrika edilmiştir, 1908) en tanınmış eserleri arasında yer alır. F. Schiller'den yaptığı manzum çeviri *Kefalet yahut Vefakâr Dostlar* adıyla basılmıştır (İstanbul 1923). 1926'da Bakü'de verdiği bir konferansın metni olan *Garbın İki Destanında Türk'ün içinde* (Bakü 1926) kendisinin Avrupalı şairlerden çevirdiği manzum kısımlar da bulunmaktadır. Uzun yıllar üzerinde çalıştığı Goethe'nin *Faust* adlı eserinin manzum tercümesinin bir kısmını bastırabilmiştir (İstanbul 1932). Adam Smith'in bir eserini *Servet-i Mîlel* adıyla Maarif Vekâleti adına çevirmiş, Latin harflerinin kabulü üzerine kitap basılamamıştır; el yazması nüshası kendi arşivindedir. Şiirlerini ve şiir çevirilerini bir defterde topladığı *Ebedî Güzellik* başlıklı eseri de arşivinde bulunmaktadır. Ali Bey'in *Hayatı* ve eserleri hakkında son zamanlarda Türkiye'de ve Azerbaycan'da lisans ve yüksek lisans tezleri yapılmış, fakat henüz hiçbirisi neşredilmemiştir. Kendi arşivine dayanan ayrıntılı bir araştırma Ali Haydar Bayat tarafından gerçekleştirilmiştir: *Hüseyinzâde Ali Bey* (2. bs., Ankara 1998). Azerbaycan'da Ofeliya Bayramlı, Ali Bey'in çeşitli eserlerini ve yazılarını derleyerek birkaç kitap halinde ayrı ayrı bastırdıktan sonra *Eli Bey Hüseyinzâde: Seçilmiş Eserleri* adıyla iki cilt olarak neşretmiştir (Bakü 2008). Hüseyinzâde Ali Bey'in arşivi kızı Feyzaver Alpars tarafından Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Arşivi'ne bağışlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyinzâde Ali, *Tercüme-i Hâl Varakası* (23 Ramazan 1329 / 4 Eylül 1327), Hüseyinzâde Ali Turan Arşivi, vr. 1-3; a.mlf., *Biyografik Muhtasar Mâlûmat* (Şubat 1935), Hüseyinzâde Ali Turan Arşivi, vr. 1-8 (şiirlerini topladığı defterin başında); Saide Santur, *Ali Hüseyinzâde (Ali Tu-*

ran) 1864-1940: Türk Düşünürü, Yazar, Hüseyinzâde Ali Turan Arşivi; Sadettin Nühzet Ergun, Türk Şairleri, İstanbul 1936, II, 475-482; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Konya 1966, s. 425-439; a.mlf., "Türkçülüğün ve Türk Sosyalizminin Babası Ali Turan", *Yeni İnsan*, VII/84, İstanbul 1969, s. 6-11, 21-28; VIII/85 (1970), s. 6-11, 21-25; İsmet Ergin, *Ali Bey Hüseyinzâde'nin Hayatı, Eserleri ile Füyûzat Dergisi ve Hayat Gazetesindeki Bir Kısım Makaleleri* (mezuniyet tezi, 1970), İÜ Ed. Fak.; İham Habibullayev, *Hüseyinzade Ali Bey (Turan) Hayatı ve Fikirleri* (yüksek lisans tezi, 2001), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Azer Turan, *Eli Bey Hüseyinzade*, Moskva 2008; Yusuf Akçura, "Hüseyinzâde Ali Bey", *TY*, I. seri: VIII/81 (1331/1915), s. 2550-2556; II. seri: sy. 82 (1331), s. 2566-2570; III. seri: sy. 83 (1331), s. 2581-2585 (makalenin Latin harfli baskısı için bk. [haz. Sabahattin Çağın], *Kardaş Edebiyatlar*, sy. 23, Ankara 1992, s. 32-44); İnci Enginün, "Turan, Hüseyin Ali", *TDEA*, s. 384-385.

YAVUZ AKPINAR

TURAN, Dürrü

(1883-1961)

**Türk müzikisi bestekârı,
tambur icracısı.**

1883'te (bazı kayıtlarda 1885) İstanbul Fatih'te Atikalipaşa semtinde doğdu. Maliye Nezâreti Kuyûd Kalemi memurlarından Saffet Bey'in oğludur. Büyük dayısı Ahmed Dürrü Bey, Hamâmizâde İsmâil Dede Efendi'nin damadıdır. Mahalle mektebinde sesinin güzelliğiyle dikkati çekerek ilâhicibaşı oldu. Mercan İdâdîsi'ni ve 1905'te girdiği Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Dârülelhan'ın her iki döneminde de (1916, 1923) muallim kadrosunda yer aldı ve tambur hocalığı yaptı. 1926'da Dârülelhan'da Yusuf Ziya (Demircioğlu) başkanlığında, Ekrem Besim (Tektaş) ve Rauf Yektâ beylerden meydana gelen bir heyetle Adana, Gaziantep, Kayseri, Niğde, Sivas ve Urfa yörelerine yapılan folklor araştırmaları ve derleme gezilerinin birincisine katıldı. Ardından İstanbul Konservatuvarı ve İstanbul Belediye Konservatuvarı adını alan bu kuruluşta teşkil edilen Türk Müzikisi İcra Heyeti'nde tambur icracısı ve hayatının son yıllarına kadar Tasnif ve Tesbit Heyeti üyesi olarak görev yaptı. Bazı okullarda Türkçe dersleri de okutan Dürrü Turan 17 Haziran 1961 tarihinde vefat etti ve Zincirlikuyu Mezarlığı'nda defnedildi.

Tambur icracılığı ve bestekârlığıyla son dönem müzikşinasları arasında önemli bir yeri bulunan Dürrü Turan ilk müzik zevkini küçük yaşta dayısı Esad Efendi'nin evinde yapılan toplantılarda aldı. 1898'de Hacı Ârif Bey'in talebelerinden Mustafa Servet Efendi ile başladığı müzik çalışmaları

on sekiz yıl devam etti ve ondan 600 civarında eser meşketti. 1902'de Mercan İdâdîsi'ne devam ederken akrabalarından ressam ve müzikşinas Hikmet Bey ve Enderrûnî Ali Bey'den müzik dersleri aldı. Tanbûrî Aziz Mahmud Bey'in talebelerinden Kenan Bey'le başladığı tambur derslerine, ünlü deniz ressamı süvari yüzbaşısı Tahsin Bey ve onun tavsiyesiyle Tanbûrî Cemil Bey'le devam etti. Ayrıca Rauf Yektâ Bey ve Hâfız Ahmet İrsöy'dan yirmi beş yıl kadar eser meşketti. 1932-1950 yılları arasında ezanın Türkçe okunması esnasında Dürrü Turan'ın düğâh, hicaz, bayatî ve rast makamlarında bestelediği ezanların örnek alınıp okunduğu ve bu eserlerin notalarının Diyanet İşleri Başkanlığı arşivinde bulunduğu söylenir. Hâfızasındaki eserlerin zenginliğiyle tanınan Dürrü Turan'ın ilk bestesi bir piyeste koro halinde okunmak üzere yazılmış, "İlâhi, en büyük lutfun muhabbettir" mısraıyla başlayan rast şarkısıdır. Öztuna onun dört ezan, on saz semâisi ve yirmi sekiz şarkıdan oluşan eserlerinin listesini vermiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 173-174; Rahmi Kalaycıoğlu, *Türk Musikisi Bestekârları Külliyyatı Sayı 15: Tanburi Dürrü Turan*, İstanbul 1962; Vural Sözer, *Müzik ve Müzikşenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 430; Mustafa Rona, *20. Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 286-290; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, II, 180-181, 414; Öztuna, *BTMA*, II, 407-408.

NURİ ÖZCAN

TURAN, Osman

(1914-1978)

Türk tarihçisi, fikir ve siyaset adamı.

Osman Ferit Bayburt'un Aydıntepe (Çatıksu) köyünde doğdu. Ailesi, Trabzon'un fethinden sonra Van taraflarından bölgeye iskân edilen Kurdoğulları (halk arasında Koronoğulları-Kuranoğulları) aşiretine mensuptur. Babası Hasan Ağa, I. Dünya Savaşı'nda şehid düştü. Ailesi Çaykara ilçesine bağlı Soğanlı köyüne yerleşti. Osman Turan ilkokulu Çaykara'da, ortaokulu Bayburt'ta, liseyi Trabzon ve Ankara'da okudu (1935). Yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nde tamamladı (1940). Bu arada çalışkanlığı ve Türk tarihine ilgisi dolayısıyla M. Fuad Köprülü'nün dikkatini çekti ve aynı kürsüye burslu doktora öğrencisi seçildi. Köprülü'nün danışmanlığında iki yılda hazırladığı *On İki Hayvanlı Türk Takvimi* adlı çalışmasıyla doktor unvanını aldı (1941).

Dürrü Turan

Bu çalışma Türkiye’de tarih alanında yapılan ilk doktora’dır (Birinci, *Osman Turan*, s. 34). Köprülü’nün fakülteden ayrılıp siyasete atılması üzerine (1941) Ortaçağ Türk-İslâm tarihi derslerini vermekle görevlendirildi. 1942’de aynı kürsüye asistan olarak tayin edildi.

Farsça, Arapça ve Fransızca’sını geliştirip kaynak yayımına ve orijinal araştırmalara başlayan Osman Turan, 1943’te *Orta Zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar* adlı çalışmasıyla doçentliğe yükseltildi. 1944’te Türkçülük-Turancılık davasından yargılanan Nihal Atsız’ı fakültedeki odasında ağırlaması yüzünden Millî Eğitim bakanı tarafından açığa alındı (4 Mayıs 1944). Ancak Memduh Şevket Esental ve Hasan Tahsin Banguoğlu’nun müdahalesiyle 30 Kasım 1944’te fakültedeki görevine döndü. 1946-1947’de askerlik hizmetini yaptı. 1948-1950 yıllarında Paris ve Londra’da araştırmalarda bulundu; bu arada Milletlerarası Şarkiyat ve Türkiyat kongreleriyle UNESCO konferanslarına bildiriler sundu. 1940’lı yıllarda gerçekleştirdiği yayınlarla bilim dünyasının dikkatini çekti. 1949’da Türk Tarih Kurumu’na aslı üye seçildi. 1951’de profesör unvanını aldı.

1954 yılı Osman Turan’ın hayatında bir dönüm noktası teşkil etti. Hocası M. Fuad Köprülü’yü örnek alan Turan siyasete atıldı ve bir daha fakültedeki görevine dönemedi. Köprülü öğrencisinin bu kararını uygun bulmamakla birlikte ona engel olmak da istemedi. 1954 ve 1957 yıllarında Demokrat Parti’den Trabzon milletvekili seçildi. Fakat siyasetin esnek ve değişken havasına hiçbir zaman ayak uyduramadı; iç muhalefete geçmekten ve partisinin icraatını eleştirmekten çekinmedi. Tarih araştırmalarına ve memleket meselelerine dair yazılarına ara vermeden devam etti. 1959’da Türk Ocağı genel başkanlığına seçildi.

27 Mayıs 1960 ihtilâlinde tutuklanarak yaklaşık on altı ay hapis yattı ve ihtilâl mahkemesinde yargılandıktan sonra beraat etti. Fakültedeki görevine dönmek istediye de fakülte yönetimi bu isteğini geri çevirdi (29 Haziran 1962). Böylece Osman Turan’la fakülte yönetimi arasında kıyasıya bir hukuk mücadelesi başladı. Her defasında mahkemeyi kazanmasına rağmen fakülte yönetimi hukukun kararlarına direndi. Bunun üzerine bir kere daha siyaset meydanına çıkmak zorunda kaldı. Adalet Partisi’ne giren Osman Turan, bu partinin 1964’te yapılan kongresinde teşkilâtta sorumlu genel başkan yardımcısı, 1965 genel seçimlerinde Trabzon millet-

Osman
Turan

vekili seçildi. Fakat Adalet Partisi’nin siyasetine de ayak uyduramadı; *Yeni İstanbul* gazetesinde yazdığı başmakalelerle partinin genel başkanını rahatsız etti ve 1967’de partiden ihraç edildi. Osman Turan, Milliyetçi Hareket Partisi’nde siyasete devam etmeye karar verdi. 1969’da bir defa daha fakültedeki görevine dönmek istediye de boş kadro bulunmadığı gerekçesiyle isteği reddedildi. Bunun üzerine emekliye ayrılıp meslek hayatına fiilen son verdi (Mayıs 1972).

1966’da tekrar Türk Ocağı genel başkanlığına seçildi ve bu görevi 1973 yılına kadar sürdürdü. Bu dönemde *Türk Yurdu* dergisi Osman Turan’ın gayretleriyle Türk fikir ve kültür hayatına önemli katkılarda bulundu. Osman Turan emekli olduktan sonra İstanbul’a yerleşti. 1974’te Türk Tarih Kurumu, Osman Turan’ı aslı üyelikten çıkardı. Türk Tarih Kurumu’nun bu kararı Osman Turan’ı çok etkiledi. Kurumun bu davranışı aynı zamanda Türk tarih ilmine vurulmuş ağır bir darbe şeklinde değerlendirildi. Emeklilik dönemini *Selçuklu İktisat Tarihi* adlı kitabını yazmakla geçirdi, ancak çalışmayı tamamlamadı. Geçirdiği beyin kanaması sonucunda 17 Ocak 1978’de vefat eden Osman Turan, Osmanlı hânedanından Satıa Hanımefendi ile evliydi. Osman Turan özel hayatında ve sosyal ilişkilerinde mütevazı ve kibar bir insandı. Ancak ilmi ve fikri tartışmalarda son derece kararlı ve ödün vermez bir tutum sergilemiş, siyasette ise iddialı olmamıştır.

Osman Turan’ın yayınlarını ilmi ve fikri olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bu çalışmalar birbirinden tamamen farklı özellikler taşımakla birlikte birbirini destekler ve tamamlar niteliktedir. Turan, geniş yorumlarıyla tarihe dair yazılarını kuru birer bilgi olmaktan çıkardığı gibi ilmi çalışmalar sonucunda elde ettiği bilgileri de memleket meselelerinin aydınlatılmasındaki fikirlerine dayanak yaparak değer-

lendirmiştir. Doçentliğinden sonra M. Fuad Köprülü’nün “Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları” adlı makalesinden (*TTK Belleten*, XXVII [1943], s. 379-522) etkilenip çalışmalarının büyük kısmını Anadolu Selçukluları’na ayırmıştır. Osman Turan, yine M. Fuad Köprülü gibi Türk millî kültürünün temellerinin Orta Asya’da atıldığına ve İslâmî dönemde yeni unsurlarla takviye edilip korunduğuna, bu kültürün devamlılığına inanmış bir tarihiydi. Bu devamlılığı özellikle “Le droit terrien sous les seljoukides de Turquie” adlı bildirisinde, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* adlı eserinde ve *İslâm Ansiklopedisi*’ne yazdığı “İktâ” maddesinde açık biçimde ortaya koymuştur. Ancak hem kendisinin hem Köprülü’nün Türkler’de Batı tarzında bir feodalizmin bulunduğu dair görüşleri Fransız bilim adamı Claude Cahen tarafından kabul edilmemiştir. Osman Turan, eserlerinde genellikle siyasî ve askerî olayların tesbiti ve tasvirini yapmışsa da bazı tarihî olgulara tahlil etmekten geri durmamıştır. Mesele Anadolu’nun fethi ve Türkleşmesi ile Moğol istilâsının İslâm medeniyeti üzerindeki etkileri gibi önemli olayları hep analitik bir yöntemle incelemiştir. Olayların sebep ve sonuçlarını belirlerken daima çok sebeplilik ilkesini benimsemiş, bilhassa maddî ve mânevî âmillere eşit değere önem vermiştir.

Telif Eserleri. Osman Turan araştırmalarını başta *Belleten* olmak üzere *Ülkü*, *Türkiyat Mecmuası*, *Türk Hukuk Tarihi*, *AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *Revue des études islamiques*, *Studia Islamica*, *International Islamic Conference*, *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* ve *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* gibi dergilerle *Zeki Velidi Togan Armağanı* ve *Fuad Köprülü Togağanı* gibi kitaplarda yayımlamıştır (makale ve ansiklopedi maddeleri için bk. Demirci, s. 27-34; Topal, s. 83-123). Bu yayınlarıyla hem yurt içinde hem yurt dışında Anadolu Selçuklu tarihinin en iyi uzmanı olduğunu kanıtlamıştır. Cambridge Üniversitesi tarafından 1970’te neşredilen *The Cambridge History of Islam* adlı çalışmanın “The Anatolia in Period of the Seljuks and Beyliks” kısmının Osman Turan’a yazdırılması bunun bir göstergesidir. Ayrıca *İslâm Ansiklopedisi*’nde on sekiz maddesi bulunmaktadır. 1. *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti* (Ankara 1965; İstanbul 1969, 1980, 1993, 1996, 2005). Osman Turan bu eseri sipariş üzerine *İslâm Ansiklopedisi*’ne “Selçuklular” maddesi

TURAN, Osman

olarak hazırlamıştır. Ancak ansiklopedinin yazı kurulu araştırmayı çok uzun bulmuş ve kısaltmasını istemiş, fakat kendisi kurulun bu isteğini reddetmiştir. Bunun üzerine madde Halil İbrahim Kafesoğlu'na verilmiş, bu durum Turan ile Kafesoğlu arasında uzun ve sert bir tartışmaya yol açmıştır. 2. *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* (I-II, İstanbul 1969, 1978, 1979, 1980, 1983, 1993). Müellif bu eserde Türkler'in dünyaya hak, adalet, düzen ve barış getirmeyi amaçlayan dinî, millî, insanî ve destanî düşünce ve faaliyetlerini belgelere dayanarak suretiyle ortaya koymuştur. 3. *Selçuklular Zamanında Türkiye* (İstanbul 1971, 1984, 1993, 1994). Malazgirt Zaferi'nin 900. yıldönümüne armağan olarak çıkarılan eser, Osman Turan'ın önemli çalışması olup Anadolu Selçuklu Devleti'nin bugüne kadar yazılmış en ayrıntılı tarihidir. Geniş ve sağlam bir kaynak temelinde oturan eserde müellifin görmediği ve kullanmadığı hemen hemen hiçbir kaynak kalmamıştır. 4. *Selçuklular ve İslâmiyet* (İstanbul 1971, 1980, 1993). Makalelerden oluşmaktadır. 5. *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi* (İstanbul 1973, 1980, 1993). Müellif bu son eseriyle *Selçuklular Zamanında Türkiye* adlı çalışmasını tamamlamıştır. Osman Turan Türk tarihinin sadece belirli bir dönemini araştırmakla kalmamış, geleceği inşa etme ve yönlendirme görevini de üstlenmiştir. Türk milletinin siyasî, dinî, sosyal ve kültürel meseleleriyle yakından ilgilenmiş, bu yazılarıyla geleceğe ışık tutmaya çalışmıştır. Onun fikir yazılarının büyük bir kısmı şu eserlerde toplanmıştır: *Gailetten Uyanalım!* (Ankara 1948), *Türkiye'de Manevî Buhran Din ve Laiklik* (Ankara 1964; İstanbul 1978, 1993), *Türkiye'de Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilâli* (Ankara 1964; İstanbul 1967, 1977, 1980), *Türkiye'de Siyasî Buhranın Kaynakları* (İstanbul 1969, 1979, 1994), *Türkler Anadolu'da* (İstanbul 1973), *Vatanda Gurbet* (İstanbul 1980), *Târihi Akışı İçinde Din ve Medeniyet* (İstanbul 1980, 1998).

Neşir ve Çevirileri. Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-ahbâr ve Müsâyeretü'l-ahyâr* (Ankara 1944); "Selçuklu Devri Vakfiyeleri I, II, III" (*TTK Belleten*, XI/42 [1947]; XI/43; XII/45 [1948]); *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler* (Ankara 1954, 1984); *Türkiye Selçukluların Hakında Resmî Vesikalar: Metin, Tercüme ve Araştırmalar* (Ankara 1958, 1988); M. F. Grenard "Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih" (*Ülkü*, XIII/74, XIV/79, XIV/80, XIV/

82, XIV/83, 1939-1940), *Selçuklular ve İslâmiyet* içinde de yayımlanmıştır (İstanbul 1980, s. 245-308); E. Cavaignac, *Tarihî Kronolojinin Esasları* (Ankara 1954).

BİBLİYOGRAFYA :

İbrahim Kafesoğlu, "Türkiye'de Selçuklu Tarihçiliği", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan* (haz. İÜ Ed. Fak.), İstanbul 1973, s. 83-92; Mehmet Altay Köymen, "Prof. Dr. Osman Turan: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri", *Osman Turan, Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* içinde, İstanbul 1980, s. 13-36; a.mlf., "Osman Turan'ın Ardından", *Tercüman Gazetesi*, İstanbul 02.02.1978, s. 2; a.mlf., "Osman Turan", *TA*, XXXII, 1; M. Strohmeyer, *Seldschukische Geschichte und Türkische Geschichtswissenschaft, die Seldschuken im Urteil Moderner Türkischer Historiker*, Berlin 1984, tür.yer.; Nurdan Demirci, *Prof. Dr. Osman Turan'ın Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1993; Mustafa Kafalı, "Trabzon'un Yetiştirdiği Mümtaz Simâ: Prof. Dr. Osman Turan", *Trabzon Tarihi İlmî Toplantısı, Bildiriler*, Trabzon 1999, s. 17-21; Ali Birinci, "Tarihçi Osman Turan: Bir İlim ve Şahsiyet Âbidesinin Hayat Hikayesi ve Eserleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri* (haz. Mithat Kerim Arslan v.dğr.), Trabzon 2002, I, 1-17; a.mlf., *Osman Turan*, Ankara 2003, s. 1-18, 34; Nevzat Topal, *Prof. Dr. Osman Turan: Hayatı ve Eserleri*, Ankara 2004; I. Melikoff, "In Memoriam Osman Turan", *Turcica*, XI, Paris 1979, s. 7-9; A. G. Savvides, "Mneme Palaioteron Anatoliston: In Memory of Past Orientalists I: Osman Turan (1914-1978)", *Journal of Oriental and African Studies*, V, Athens 1993, s. 120-121; Mehmet Öz, "Osman Turan'ın Tarih Metodolojisi", *TK*, sy. 424 (1998), s. 34-39; Recep Kılıç, "Osman Turan'a Göre Ahlâk ve Tarih İlişkisi", a.e., sy. 425 (1998), s. 34-42; Salim Koca, "Prof. Dr. Osman Turan", *Trabzon Türk Ocağı Bülteni*, VIII/1, Trabzon 1998, s. 13-16.

 SALİM KOCA

TURAN MELEK DÂRÜŞŞİFÂSİ

XIII. yüzyılın ilk yarısında
Sivas'ın Divriği ilçesinde
ulucamiye bitişik olarak inşa edilen
şifahâne
(bk. ULUCAMİ [Divriği]).

TURAN ŞAH

(توران شاه)

el-Melikü'l-Muazzam Şemsüddeve
Fahrüddin Tûrân Şâh
b. Necmiddin Eyyûb b. Şâdi
(ö. 576/1180)

Eyyûbiler'in Yemen kolunun kurucusu
ve ilk hükümdarı
(1174-1180).

Selâhaddin-i Eyyûbî'nin ağabeyidir. Kaynaklarda adı ilk defa Haçlılar'ın 546 (1151) yılında Türkmenler'e saldırması dolayısıyla geçer. Babası Ba'lebek hâkimi Necmed-

din Eyyûb tarafından Haçlılar'ın üzerine gönderilen Turan Şah onları mağlûp etti (Ebû Şâme el-Makdisî, I, 274-275). Nüred-din Mahmud Zengî, Turan Şah'ı Dimaşk şahneliğine tayin etti (550/1155); amcası Esedüddin Şirkûh el-Mansûr'un ölümünün ardından Selâhaddin-i Eyyûbî'ye destek olmak için Mısır'a gönderildi (564/1169). Aynı yıl Kahire'de Selâhaddin'e karşı Haçlılar'la iş birliği yapan Sudanlı askerlerle Ermeni askerlerinin isyanını bastırdı. Selâhaddin ağabeyine Saîd bölgesinde Kûs, Asvân ve Ayzâb'ın yanında Kahire çevresindeki bazı arazileri de iktâ etti. Turan Şah, Saîd bölgesinde karışıklık çıkaran bedevi kabileleri üzerine sefer düzenledi (566/1170). Daha sonra Nûbe kralının teşvikiyle isyan eden Zenciler'e karşı gönderildi (568/1173). Müstahkem Kasr-ı İbrîm'i ele geçiren Saint Mary Kilisesi'ni camiye çevirdi ve Nûbe seferinden büyük miktarda ganimetle döndü.

Zebîd hâkimi Abdünnebî'nin (Ebû'l-Hasan Ali b. Mehdî) Abbâsî halifesinin adını hutbelerden çıkararak istiklâlini ilân etmesi ve Fâtımî taraftarlarının Yemen'de sürekli karışıklıklar çıkarması yüzünden Selâhaddin-i Eyyûbî, Turan Şah'ı Yemen'e gönderdi (Receb 569 / Şubat 1174). Turan Şah yol üzerinde önce Hicaz'ı ele geçirdi, ardından Yemen'e girerek Zebîd'i kontrol altına aldı ve Mehdîler'in hâkimiyetine son verdi; hutbeyi tekrar Abbâsî halifesi adına okuttu. Ardından bölgenin stratejik limanı Aden'i egemenliği altına aldı. Taiz, Ta'ker (Ta'kür) ve Cened kalelerine hâkim olan Turan Şah, San'a'yı da zaptederek bazı dağlık bölgeler hariç Yemen'in tamamında egemenlik kurdu. Böylece Eyyûbiler'in Yemen kolu ortaya çıkmış oldu (1174-1229). Turan Şah burada özel bir divan teşkilâtı kurdu. Yemen halkının gönlünü kazandı ve yerine nâibler bırakıp Dimaşk'a döndü (Zilhicce 571 / Haziran 1176). Selâhaddin-i Eyyûbî tarafından Dimaşk nâibliğine tayin edilen Turan Şah Dimaşk'a saldıran Kudüs Kralı IV. Baudouin ve Trablus Kontu III. Raymond karşısında Aynülcer mevkiinde yapılan savaşı kaybetti.

Kaynaklarda rahatına düşkün biri diye tanıtilen Turan Şah, devlet işleriyle yeterince ilgilenmemesi ve Haçlı saldırıları karşısında başarısız kalması üzerine çok geçmeden görevinden alındı. 574 (1178-79) yılında Ba'lebek kendisine iktâ olarak verildi. Ardından Selâhaddin'den İskenderiye'nin de kendisine iktâ edilmesini istedi. Muharrem 576'da (Haziran 1180) İskenderiye'de vefat etti. 1 veya 5 Safer'de (27 Haziran veya 1 Temmuz) öldüğü rivayet